

Om Personregistre.

Af H. W. Harbou.

I. Principper for Udarbejdelsen af Personregistre.

For ikke ret længe siden kom det paa Tale i den danske Bestyrelse for Samfundet for dansk-norsk Genealogi og Personalhistorie at faa udarbejdet et Hovedregister til Personalhistorisk Tidsskrifts 6 første Rækker, men Planen strandede bl. a. paa, at der ved Affattelsen af Registerne til de 36 Bind (1880—1915) ikke var fulgt ganske de samme Principper, og at folgelig et Hovedregister, som man kunde være bekendt, ikke kunde sammenstilles med de ældre Register som Grundlag, men maatte udarbejdes saa at sige fra nyt. Dette gav Anledning til, at jeg kom til at tale noget nærmere om Sagen med Bestyrelsens daværende Formand, Arkivar Thiset. Ved gennem henimod et halvt Aarhundrede at samle Materiale til Stamtavler havde Thiset haft rigere Lejlighed end de allerfleste til at lære Fortrin og Mangler ved en Mængde Register at kende og havde dannet sig sine, selvfølgelig vel grundede, Meninger om, hvorledes de bør affattes; men desværre var Arkivøren allerede dengang for svag til at følge min Opfordring til at sætte Resultatet af sine Erfaringer og Overvejelser paa Papiret, og den Samtale, jeg havde med ham derom, kunde langtfra blive saa udtømmende, som jeg havde ønsket. Den har imidlertid givet Stødet til, at jeg, der selv har nogen Erfaring i baade at bruge og at lave Register, har ment at burde tage Sagen op.

Jeg har herved bestræbt mig for at se Sagen fra flere Sider, men jeg er klar over, at der vil være delte, paa nogle Punkter endog skarpt delte, Meninger om Resultaterne, og ligesaa, at der kan være Sider af Sagen, jeg har overset. Det vilde derfor glæde mig, om det, jeg fremsætter, kunde give Stødet til frugtbringende Diskussion om et Spørgsmaal, der har sin store Betydning for enhver, hvis Interesse for Historie og især for Personalhistorie og Genealogi naar videre end til Morskabslæsning.

Før man gaar i Gang med at udarbejde et Register, maa man klare sig, hvorledes man vil gribe Sagen an. Man maa have Svar paa følgende Spørgsmaal:

Skal jeg medtage alle Navne, Rub og Stub, eller kan jeg udelade nogle og da hvilke?

Skal jeg nøjes med at gengive Navnene kort og godt som de staar i Teksten, rigtige eller gale, eller skal jeg, saa godt jeg kan, rette Fejlene, maaske nærmere søge at bestemme, hvem det drejer sig om, eller endog tilføje nye Oplysninger?

Hvilke Regler skal jeg følge ved Retskrivningen?

Hvorledes skal jeg ordne Navnene f. Eks. af Personer uden egentligt Slægtsnavn i ældre og nyere Tid, med Dobbeltnavne, o. s. v., o. s. v.?

Ved at granske forskellige Registre vil man herpaa faa Svar, der indbyrdes afviger ikke saa lidt, Svar, der hver for sig kan være fornuftige, men derfor ikke alle lige gode, og navnlig ikke lige anvendelige paa alle Tilfælde. For nogle af Spørgsmaalene gælder det ganske vist, at man blot skal tage sit Parti og saa gennemføre det konsekvent, men uden Konsekventmageri; de praktiske Hensyn bør stadig have for Øje. For andre af Spørgsmaalene er Sagen derimod den, at det vilde være umuligt at give faste Tømmersregler, hvorefter enhver kunde sætte sig hen og ganske mekanisk lave Register til Publikationer af hvilken som helst Art: Bøger med ensartet og Tidsskrifter med blandet Indhold, videnskabelige og populære, almindelige og specielle, f. Eks. lokal- eller faghistoriske. Man maa i nogen Grad nøjes med, hvad man i Militærsproget — modsat Befalinger, der skal adlydes, ganske som de er givne — kalder *Direktiver*, d. e. almindelige Synspunkter, som det overlades til vedkommendes Konduite at anvende efter Omstændighederne. Direktivet indrømmer altsaa en vis Frihed, men stiller til Gengæld større Fordringer til Kundskaber og Dømmekraft.

Før jeg gaar over til Enkeltheder, turde det være rettest at fastslaa et Grundprincip, som vel egentlig er umiddelbart indlysende, men som der dog undertiden syndes imod, nemlig at et Register laves ikke for Forfatterens Skyld, end mindre for Registrators egen, men for deres Skyld, som kan tænkes at faa Brug for det i biografisk, genealogisk eller andet Ojemed; personlige Liebhaberier bør man lægge Baand paa. Man bør stadig arbejde med det rent praktiske Maal for Øje, at *de søgende let og sikkert skal kunne se, om og da hvor i Værket de kan finde Oplysninger om den Person eller Slægt, som de interesserer sig for.* Ud fra dette Hovedsynspunkt skal jeg da søge at udlede, hvilke Principper der bør være bestemmende for de Regler og Direktiver, som en Registrator bør have slaaet fast, før han tager fat paa Arbejdet, og som selv for Værker i mange Bind, der ser Lyset med lange Mellemlum, kun maa skifte efter moden Overvejelse. Ved Tidsskrifter og lign. er det Redaktionen, som er den ansvarlige,

og som derfor, naar der skiftes Registrator, bør træffe fornøden Aftale med denne. Regler og Direktiver bør følgelig foreligge skriftlig, og det er ønskeligt, at Registret indledes med et Uddrag til Vejledning for dem, der faar Brug for det.

Paa Spørgsmaalet om, hvilke Personer der bør medtages, vil det utvivlsomt for mange ligge nær at svare, at selvfølgelig skal alle Navne med, og dermed vil man unægtelig med eet Slag være ud over Vanskeligheden. Sagen er dog ikke saalige til¹⁾, og undersøger man den nærmere ud fra det ovenfor angivne Hovedsynspunkt, vil man se, at det langt fra altid er den Omstændighed, om en Person staar højere eller lavere paa Samfundsstigen, der bliver afgørende; et Par Eksempler vil bedst oplyse dette. I et Værk om Danmarks Deltagelse i den Store Nordiske Krig forekommer selvfølgelig Frederik IV's og Carl XII's Navne Masser af Gange; men søger man Bidrag til Kongernes Krigs- eller Regeringshistorie, slaar man ikke op i Personregistret, man gaar lige til Teksten; i Registret bør Kongernes Navne derfor kun optages, hver Gang der er oplyst noget af Betydning for deres personlige Historie eller Karakteristik. Siges der om en Mand, at hans Slægt er kommen til Danmark i Christian III's Regeringstid, at han har hørt Forelæsninger af Caspar Bartholin, tjent som Ritmester i Henrik Bielke Kaas' Regiment eller været Indenrigsminister under Estrup, vilde det kun blive en Skuffelse for den, der af Registret lod sig forlede til at slaa Kongens, Professorens Regimentschefens eller Konseilpræsidentens Navne efter i Teksten; det vilde ikke føje en Tøddel til, hvad man, hvis man ikke ved det i Forvejen, heller maa søge andet Steds. Folk i jævne Stillinger med et ikke helt almindeligt Navn kan der derimod være Grund til at medtage, hvor man vilde vrage andre, der er højere paa Straa: optræder f. Eks. en Bonde eller Borger, lad os kalde ham Lars Kring, som Fadder eller Vitterlighedsvidne, kan det give et vigtigt genealogisk eller personalhistorisk Vink, hvor det vilde være ganske uden Betydning at medtage Stedets i lignende Egenskab optrædende Sognepræst eller Herremand, der er vel kendte andet Steds fra. Vanskeligere bliver det at afgøre, om man skal medtage Personer af Almuen, om hvem der i Teksten ikke meddeles noget

¹⁾ Jeg er bleven gjort opmærksom herpaa gennem den omtalte Samtale med Thiset, der selv holdt paa at vrage mellem Navnene, men nævnedes, at hans Forgænger som Formand for Pers-hist. Samfunds Bestyrelse, Rigsarkivar Bricka, var af modsat Mening — vel ud fra den Betragtning, at man hellere maa tage 10 Navne for meget med end 1 for lidt. Det maa indrømmes, at der her er en Fare, desto større jo mindre dreven Registrator er, men dog ikke større end, at den maa kunne overvindes.

af større Interesse for Almenheden, og som enten intet egentligt Slægtsnavn har eller et, der er saa almindeligt (Møller, Kjær, Bruun), at det ikke kan siges at tilhøre bestemte Slægter. Afdøde Raadstuearkivar Dr. Oluf Nielsen, en Mand, som ingen vilde mistænke for Snobbethed, og en af dem, der ved Affattelsen af Registre har gjort udførlig Rede for de Principper, han har fulgt, skriver foran Registret til Kjøbenhavns Diplomatariums I—IV Bind, at han har medtaget alle Personer, der har haft Ejendom i Kjøbenhavn, og alle Adelspersoner, hvorimod Bønders Navne i Reglen er udeladt, og han tilføjer: »Man vil maaske mene, at Antallet af de medtagne er for stort; men det er vanskeligt at trække en Grænse, og selv den ubetydeligste Person kan ved en topografisk eller kronologisk Undersøgelse faa Betydning«. Man maa sikkert give Raadstuearkivaren Ret i, at man i Registret til Kjøbenhavns Diplomatarium ikke forgæves bør lede efter, om et Navn findes i Bogens Liste over kjøbenhavnske Grundejere eller ej, hvorimod man sømmesteds fornuftigvis ikke vil gaa paa Jagt efter Bønder. Og man vil heller ikke med Føje kunne anke over, at der i Registret til samme Værks V—VIII Bind er udeladt de i et Skattemandtal opregnede »smaa Haandværkere uden Husstand, Tjenestetyende, Logerende og i Almindelighed ogsaa Kvinder, for saa vidt disse Personer har almindelige Navne«. Tvivlsommere forekommer det mig, om samme Forfatter i Registret til »Harsyssels Diplomatarium« har gjort Ret i kun »paa Grund af Navnenes Særegenhed« at medtage Borgere og Bønder; hele Bogen er ikke paa mere end 108 Sider, og den omhandler kun en bestemt Landsdel i et begrænset Tidsrum (indtil ca. 1523). Men — hvor skal man trække Grænsen mellem almindelige og særegne Navne? vil man spørge. Ja! det er og maa blive en Skønssag, delvis forskelligt i forskellige Værker, en Prøvesten paa, om den, der udarbejder Registret, er sin Opgave voksen. Ud fra det ovenfor angivne Hovedsynspunkt bør man i Registret til et Værk, der omhandler særlige Emner eller henvender sig til en snævrere Læsekres, f. Eks. et historisk Amtssamfunds Aarbog, en Regimentshistorie eller en gammel Forretnings Jubilæumsskrift, medtage Navne, som man i Historisk Tidsskrift som Regel med rolig Samvittighed kan lade ligge — simpelthen fordi ingen vil falde paa at lede efter dem der. Jeg siger »som Regel«, fordi der kan være Undtagelser, nemlig saafremt Titlen paa den Afhandling, hvori Navnet forekommer, opfordrer til at søge efter det — altsaa et nyt Eksempel paa, at en Registratør maa bruge sin Konduite og ikke gaa efter Tømmermandsregler. Og for at slutte med, hvad man lige har for Øje, saa er der i Registret ikke Grund til at optage de Navne, der i nærværende Afhandling forekommer som Eksempler paa, hvem

man bør give Plads i et Register eller ej, ligesaa lidt som Forfatterne til citerede Værker.

Moralen bliver da den, at Registrator ved hvert enkelt Navn bør tænke over, om der er Rimelighed for, først at nogen vil slaa Navnet efter, og dernæst at den, der gør det, i Teksten vil finde nogen Oplysning af Værdi. Er man i Tvivl, turde det være indlysende, at man hellere bør tage et Par Navne for mange med end for faa; men for at spare sig selv for Ulejligheden ved at tænke sig om, har man ikke Lov til at belemre Registret med mange overflødige Navne. Det spilder Tid for de søgende, ligesom det spilder Plads i Bogen og følgelig Penge for den, der udgiver den¹⁾.

Skal en habil Registrator kunne vrage mellem Tekstens Navne, kan der paa den anden Side ogsaa blive Tale om, at han bør medtage Personer, der forekommer uden Navns Nævnelser, men dog saaledes at man kan se, hvem det er. Er vedkommende paa nogle Steder betegnet ved Navn, paa andre ved Stilling eller Slægtsforhold, bør ogsaa de sidste Sider anføres i Registret. Men det kan ogsaa ske, at Navnet slet ikke forekommer i Teksten, men at Personen dog er saa tydelig betegnet, at der ikke kan være Tvivl om, hvem det drejer sig om, og at Navnet uden større Besvær kan findes i en Embedsetat eller anden Haandbog, f. Eks. Wiberg eller Trap. Især i Slægtbøger, Dagbøger eller lignende personalhistoriske Optegnelser er sligt ikke ualmindeligt, og ret beset er det ikke Registrators, men Meddelerens Sag at forklare Teksten ved Noter under eller efter denne²⁾. Men har Meddeleren ikke givet fornøden Oplysning, er der her en Opgave for en Registrator, der af Interesse for Sagen vil yde noget mere, end han strengt taget er pligtig til — saafremt da det, der meddeles i Teksten, har Interesse for en videre Kreds og ikke er almindelig kendt.

Ogsaa for, hvorledes man skal betegne de Personer, der skal optages i Registret, kan man udlede Direktiver af vort Grundprincip, og atter kan et Par Eksempler tjene til at belyse dette. Naar man f. Eks. i et Register (til en meget gammel Aargang af Personalhistorisk Tidsskrift) finder Angivelsen »Christian, Prins« med 4 Sidetal, og det viser sig, at det første af Tallene gælder den senere Kong Christian VIII (der tilmed længere nede i samme Register genfindes som »Christian Frederik, Konge i Norge«), at de 2 næste Tal gælder den »udvalgte Prins«, Christian IV's ældste Søn, og det fjerde den senere

¹⁾ Da et Registers Brugbarhed altsaa ikke beror paa dets Vidtløftighed, bør det honoreres med et fast Beløb og ikke med saa og saa meget pr. Side.

²⁾ At Navne, der forekommer i Noterne, bør medtages i Registret, er det vel egentlig ufnødent udtrykkelig at gøre opmærksom paa.

Christian V, saa er det klart, at Navnene burde haft hvert sin Plads i Registret med tydelig Angivelse af, hvem der er Tale om. Og anføres i et andet Register (til et Bind af Historisk Tidsskrift) »Ahrensdorf, Slægt«, medens der i Teksten staar »Ahrensdorpherne«, d. e. Christian V's 2 bekendte Generaler Carl og Frederik Arenstorff, saa er Registrets Betegnelse vildledende (og Retskrivningen for den Sags Skyld med; en Registrator bør helst vide Besked med kendte danske Slægtsnavnes Stavemaade). Skal et Register opfylde sin Bestemmelse, kan man ikke nøjes med en blot og bar Udskrivning af Tekstens Navne; som Minimum kræves, at man har benyttet de Oplysninger, som Sammenhængen i selve Tekst og Noter giver, til at klare, hvem der er Tale om, og til i Registret at betegne vedkommende saaledes, at andre kan forstaa det.

Heraf følger, at Betegnelsen ikke behøver at være lige vidtloftig for alle. De danske Konger er med Undtagelse af Niels og Hans kendelige ved Tilnavn eller Nummer, og af Dronningerne er der kun nogle faa, som foruden med »Dronning« behøver at betegnes med deres Ægtefælles Navn. Gælder det historiske Personer som Niels Juel, Ludvig Holberg eller Joh. Hartvig Ernst Bernstorff, taler Navnene jo paa en Maade ogsaa for sig selv; men da der ogsaa har eksisteret mindre berømte Mænd med samme For- og Efternavne, gør man vist bedst i at tilføje et Admiral, Digter, Minister. Nødvendig bliver en saadan Tilføjelse ved Navne som Carl Bruun, H. C. Andersen eller Ole Hansen; og for de fleste Mænd med Navne som de 3 sidste kræves der, hvis Optagelsen af Registret skal gøre den tilsigtede Gavn, en yderligere Tilføjelse, det være sig af Sted, Aarstal eller begge Dele, for militære Regiment eller Vaabenart o. s. fr.

Adelige fra før Enevælden bør, hvor der kan være Tvivl, udtrykkelig betegnes som saadanne ved Ridder (Hr.), Væbner, Fru, Jomfru eller et »til« med Sædegaardens Navn. Bedst vil det være, om man kan henføre en saadan Mand eller Kvinde til en bestemt Slægt, selv om vedkommende i Teksten ikke er betegnet med dennes Navn og maaske aldrig har baaret det, men hertil vil der som Regel kræves en mere indgaaende Undersøgelse, end man kan forlange af en Registrator, tilmed da den jævnlig vil føre til et negativt Resultat. Indtil for kort siden havde man Thiset at ty til, altid rede som han var, til med største Elskværdighed at give andre Del i sin enestaaende Viden; men blandt hans efterladte Samlinger, der nu er skænkede til Rigsarkivet, findes der desværre intet Register, hvor man kan være sikker paa at finde Vejledning i slige Tilfælde. Nogen Hjælp kan man dog finde i Registrene til hans store Værk »Danske adelige Sigiller fra det XV, XVI og XVII Aarhundrede« og til Henry Petersens Forgænger til dette, ligesom

ogsaa i 3. Udgave af Traps »Danmark«, hvis Oplysninger om gamle Herregaardes Ejere netop skyldes Thiset. Har man konstateret Slægtsnavnet, turde det være lettest for Brugeren, at Personen sættes i Registret paa det Navn, hvormed han findes i Teksten, men med Slægtens Navn i Parentes, og desuden det sidste paa sin Plads med Henvisning til det første. For at have noget bestemt at gaa efter kan man anvende Adelsaarbogens og »Nyt dansk Adelsleksikons« Slægtsbetegnelser baade i det nys omtalte Tilfælde og til at skelne mellem Slægter af samme Navn, men forskellig Stamme, eller man kan sætte Vaabnet i Parentes efter Navnet: Friis (1 r. Egern), (3 s. Egern) eller (Skaktavl), vilde f. Eks for mange være lettere at huske end Friis fra Vadsøkærgaard, fra Hesselager eller fra Haraldskær.

Af gamle Borger- og især Præsteslægter er der ogsaa nogle, hvis Stamtræ naar længere tilbage i Tiden end Slægtsnavnet, og som der følgelig er Anledning til at behandle efter lignende Regler som Adelen. Men i det ene som i det andet Tilfælde gælder det om at skelne mellem, hvad der er sikkert og hvad der blot er Formodning, og i sidste Fald at tilføje et ?.

Det at betegne Personerne rigtigt efter de Oplysninger, der findes i Bogen (Tekst og Noter), er, hvad man efter min Mening kan forlange af en Registratør; men helst bør han yde noget mere. »Kaas, Kaptajn« eller »Krarup, Præst« er temmelig magert; dem har der været saa mange af. Af et virkelig godt Register kan man vente, at enhver Person er betegnet netop saa udførlig, at man kan se, hvem det drejer sig om; hvad der ydes derudover, er en Tilgift, der strengt taget ikke vedrører Registret. Som Eksempel paa saadan Tilgift kan anføres, at i »Meddelelser fra det kongelige Geheimearchiv« benyttede Arkivets Registratører (det var deres Embedstitel) Kall Rasmussen og Plesner Lejligheden til i Registret at nedlægge en Del af deres fra utrykte Kilder samlede, rige Fond af personal- og lokallhistorisk Viden, som derved blev reddet fra at gaa i Graven med dem. Og i Generalstabens »Bidrag til den Store Nordiske Krigs Historie« har man foretrukket at gøre Registrets Data fyldigere (fulde Navn, Fødsels- og Dødsaar, sidste Embedsstilling) fremfor at give slige Oplysninger i Noter under Teksten.

Hvad Navnenes Stavemaade angaar, da er det i første Række Slægtsnavnene, det kommer an paa, og for at begynde med endnu blomstrende Familier, skulde man tro, at disse havde et almindelig anerkendt Krav paa at faa deres Navn stavet saaledes, som de selv skriver det og maaske en lang Række Forfædre for dem har skrevet det. Ikke desto mindre skrives der i Registret

til »Danmarks Riges Historie« Rosenkrans, følgende Værkets II—IV Bind, og ikke Rosenkrantz, som Navnet skrives ikke blot af Familien selv, men ogsaa i Historiens V—VI Bind. I samme Register skrives Brokkenhus, der er ortografisk, men ikke traditionelt, og Hvitfeld, der ikke er nogen af Delene (hverken Forled eller Efterled), men hvad da? Juel, Skeel, Thott o. fl. Navne derimod har faaet Lov til at staa uantastede. Det er mig ikke klart, hvilket System der her er fulgt. Af uddøde Slægters Navne mærkes Gjõe som Hovedform, hvortil Gø maa nøjes med en Henvisning — heldigvis maa man vel have Lov til at sige, efter at Thiset har paavist, at alt tyder paa, at Navnet har været et Tostavellesord¹⁾, saa at Stavemaaden Gø ikke er bedre, end om man skrev Du for Due eller Bra for Brahe. Jeg maa her have Lov til varmt at slutte mig til den Henstilling, Thiset engang har gjort²⁾, at saadanne historiske Navne behandles med Skaansomhed og Skønsomhed. At pine gamle Slægtsnavne ind under moderne Retskrivningsregler bliver alligevel kun Stykværk, saalænge man ikke vil gaa til f. Eks. at skrive Løgstrup for Luxdorph eller Fællesskov for Velschow.

Hos Befolkningen i Almindelighed raader der paa Navneomraadet ubestridelig endnu en ikke ringe Konservatisme. Udviklingen af vort Skriftsprog er jo gaaet langsomt, og Navnenes Retskrivning er fulgt efter i et endnu langsommere Tempo; mange Navne er blevne stikkende et eller andet Sted paa Vejen, og Forskelligheder i Slægtsnavnes Stavemaade, til Dels ret uortografiske, benyttes i stor Udstrækning som genealogisk Skelnemærke. I Biografisk Leksikon bestemte man sig af praktiske Grunde til for Navnenes Vedkommende at følge »den Retskrivning, der for en Menneskealder eller to siden saa at sige var den eneraadende³⁾. Siden da er der forløbet endnu en Menneskealder, og endnu er Forholdet ikke anderledes end, at der f. Eks. i Telefonhaandbogen 1917 for Kjøbenhavns Kreds er opført henved 1700 Abonnenter af Navnene Carlsen, Christensen, Christiansen, Christoffersen og Clausen, men kun 44, d. e. 3 pCt., der skriver samme Navn med K. Af Filipsen'er, Tomsen'er eller Torsen'er findes ikke en eneste. Af Navne, som med Nutidens Retskrivning skulde begynde med Ke, Kæ eller Kø, har ca. 70 indskudt et i, ca. 250 et j, kun eet (Kærsted) har intet Indskud; og selv om G'erne synes noget frem-

¹⁾Dänm. Ad. Aarb. XIII, S. 141. De der anførte ældre Skrivemaader er vel ogsaa Tegn paa, at Navnet har været udtalt med en Diftong, og at der følgende er saa meget større Grund til at foretrække den af Thiset som den oprindelige anbefalede Stavemaade Gøye for Gjõe.

²⁾ Hist. Tidsskr. 7. R. I, S. 534, Fodnoten.

³⁾ Forord S. XIV.

skridtsvenligere¹⁾, turde yderligere Eksempler være unødige for at vise, at Forholdene ikke har forandret sig synderlig, siden Bricka planlagde sit store Værk. Tilbøjeligheden til at modernisere Navnene er stadig ringe, og, da det siden Navneloven af 1904 ikke er tilladeligt at gøre det uden Bevilling, vil der neppe foreløbig foregaa større Forskydninger i vore Efternavnes Stavemaade. Ved at lave om paa ældre Navne kommer man i langt højere Grad til at skille Personer, der hører sammen, end ved at følge den Bricka'ske Regel, og af Hensyn til dem, der skal benytte Registret, mener jeg derfor, at man bør holde paa denne, hvor man ikke har noget bedre at gaa efter.

F o r n a v n e bør nulevende Personer ogsaa have Lov til at faa stavet, som de selv skriver dem, altsaa J. C. Christensen, men Kr. Erslev; det er en Kendsgerning, hvad man saa vil ræsonnere derover, at faa Ting irriterer Folk i Almindelighed mere end at se deres eget Navn stavet forkert. Dette sidste Argument gælder ganske vist ikke de afdøde; men alligevel forekommer det mig rigtigt ogsaa at udvide Reglen til saadanne, der har levet indenfor den Periode, da man skrev som »for en Menneskealder eller to siden«. Stavemaader som H. K. Ørsted eller H. K. Andersen, for at vælge et Par af vore faa Verdensberømt heder, gør det i hvert Fald ikke lettere at forstaa, hvem der er Tale om; jfr. ogsaa H. C. Ørstedesvej og H. C. Andersensgade. I Registret til Danmarks Riges Historie har man ganske vist fulgt en anden Regel og begrundet den saaledes: »Fremmede Navne er optagne under den tilsvarende danske Form, selv om den fremmede Form benyttes i Teksten; altsaa Frederik for Friedrich, Karl for Carl eller Charles, Kristian for Christian, Filip for Philip(pe)«. Da Registrator har benyttet den Retskrivning, der er den langt overvejende i det Værk, han har registreret, forekommer det mig unægtelig, at ingen Begrundelse havde været at foretrække for en Sammenstilling af Former som Friedrich og Philippe med Christian, som i henved 400 Aar har været den officielle Skrivemaade for hveranden af de danske Kongers Navn.

Endnu skal nævnes, at Registrator bør have Opmærksomheden henvendt paa mulige U a g t s o m h e d s f e j l i Tekstens Navne. Naar f. Eks. i et nyere krigshistorisk Værk den samme Fyrste nævnes som Filip af Glücksborg(!) og Philip af Lyksborg(!), saa er det utilladeligt at lade sligt gaa igen i Registret uden at opdage, at det er samme Person, der er Tale om. Og naar i en anden Bog den bekendte svensk-russiske General og Politiker

¹⁾ Blandt Telefonens Provinsabonnenter er Forholdet ikke synderlig forskelligt, men maaske det blandt Landbefolkningen i Jylland stiller sig noget anderledes.

G. M. Armfelt i Teksten ved en Trykfejl er bleven til Arnfelt, ser det heller ikke godt ud, at Registrator ikke har rettet Fejlen.

Ordningen af Registret sker selvfølgelig i Hovedsagen efter Alfabet og Efternavne, hvad der dog lyder simplere, end det i Virkeligheden er. I begge Henseender er der nemlig flere Veje at gaa.

For den alfabetiske Ordnings Vedkommende ligger det lige for konsekvent at holde sig til Bogstavernes engang vedtagne Rækkefølge paa samme Maade, som det bruges i Vejviseren og lignende Haandbøger. Det er »rationelt«, men det forudsætter rigtignok, baade at Navnene er rigtigt stavede i Teksten eller at indløbne Fejl i hvert Fald er rettede af Registrator, og at de søgende er kendt med deres Stavemaade. Metoden egner sig derfor bedst for mere eller mindre videnskabelige Skrifter med vel kendte og ikke for talrige Navne. Anderledes stiller det sig ved Publikationer med mange Navne, angaaende hvis Stavemaade der ikke har været anstillet særlige Undersøgelser; eksempelvis kan nævnes saa forskellige Ting som en Aktstykkesamling eller en større Stamtavle, medtagende Kvindeliner, hvortil Oplysninger er tilvejebragt ved Brevveksling; her og mange andre Steder vil det være formaalstjenligt at samle ligelydende Navne i Grupper uden smaaligt Hensyn til Tekstens Stavemaade.

Et enkelt Skridt henad denne Vej er ret almindeligt baade i Arbejder af den ene og den anden Art¹⁾, nemlig at *i*, naar det udtales som *j* eller er stumt, (Bielke, Boisen, Kiær) sættes i Flæng med *j*, og har man brudt Princippet, bliver det en Skønssag, hvor vidt man bør gaa. En af Hovedgrundene til at holde sig strengt til Stavemaaden skulde jo være at holde sammen paa Medlemmer af samme Slægt, men dette naar man alligevel ikke altid. Hr. Arkivsekretær S. Nygård, der har stor Erfaring paa dette Omraade, har været saa elskværdig at henlede min Opmærksomhed paa denne Side af Sagen og har bl. a. oplyst, at der indenfor hans egen nære Slægt bruges 4 forskellige Navneformer (Nyegaard, der er den oprindelige, Nyegård, Nygaard og Nygård). Af det gamle jydsk Navn Kjærulf findes der i Kjøbenhavns Telefonbog 8 Skrivemaader, med *i* og *j*, *e* og *æ*, *f* og *ff* — og Navnenes Bærere skal alle, om end for en stor Del kognatisk, høre til samme Slægt, uden bestemte Stavemaader for forskellige Linier²⁾. Et Navn som Schiødt, der over en halv Snes Varianter eller mere vender tilbage til sit Udspring Skytt(e), skal jeg ikke komme nærmere ind

¹⁾ Den er f. Eks. benyttet saavel i Biogr. Leksikon som i Personalhist. Bibliografi.

²⁾ Jfr. Postmester C. Klitgaards omfangs- og indholdsrige Værk »Kjærulfske Studier«.

paa; her betegner endel af Formerne formodentlig endda flere Slægter, der intet har med hinanden at gøre; ved slige Navne bliver der, naar de forekomme i større Antal, næppe andet for end at samle dem i en Gruppe og saa enten at lade de søgende om Resten, eller at udfinde et eller andet System til Vejledning for disse. Af saadanne Systemer har Hr. Nygård opstillet hele to, nemlig eksempelvis: Nygaard, ²)Nyegård, ³)Nygaard, ⁴)Nygård, ³)Anders 17 — Bertram 12 — ⁴)Erik 120 — ³)Frederik 53 — Georg 232 — ²)Henrik 11 — Jens 25 — o. s. v., eller:

Nygaard, Nyegård, Nygaard, Nygård, Bertram 12 — Georg 232
Jens 25.

Nyegård, Henrik 11.

Nygaard, Anders 17 — Frederik 53.

Nygaard, Erik 120.

Men han har rigtignok tilføjet, at han vilde foretrække at lade dem, der bruger Registret, selv finde ud af, hvad de har Brug for. Jeg selv er, her som paa andre Punkter, tilbøjelig til at lade vedkommende Registratør bruge sin Konduite til at finde ud af, hvorledes han bedst tjener sine Klienter. Og een Ting vil jeg slaa fast, at det gør man især, hvor der ikke, som for de fleste Slægtsnavne, foreligger en bestemt Stavemaade, ved at samle enslydende Navne saa meget som muligt; saaledes hør Ribe-Ulf, Ulf Jarl og »Ulv, svensk Kriger« ikke staa paa 3 Steder i et Register, men samlede under Ulf.

Endnu skal for Fuldstændigheds Skyld nævnes, at svensk å ligesom tysk ü (ue), ä (ae) og ö (oe) naturlig anbringes sammen med de tilsvarende danske Lydbetegnelser, w i Flæng med v.

Ved Spørgsmaalet *E f t e r n a v n e* er det første, man maa overveje, de usalige Patronymika, der for Størstedelen af det danske og vel ogsaa af det norske Folk har taget Slægtsnavnenes Plads. I Dansk biografisk Leksikon siges herom følgende:¹) »Ved Efternavn forstaas det, vi nu kalder saaledes, selv om det egentlig ikke er noget Navn (Hansen, Petersen). At ordne den ældre Tids Navne efter det, vi nu kalder Fornavne, hvor der intet Slægtnavn bruges (altsaa Jacob Erlandsen under Jacob, Hans Tausen under Hans), er ganske vist i og for sig det rationelt rigtige, men aldeles upraktisk i et Værk, der henvender sig til den større Almenhed, og har desuden den Ulempe, at en bestemt, af alle godkendt Grænse mellem ældre og nyere Tid ikke lader sig drage. Derfor er hin mere simple Regel foretrukken.«

Denne Regel er adopteret i den af B. Erichsen og Alfr. Krarup 1917 udgivne »Dansk personalhistorisk Bibliografi«, hvorimod

¹) Forord S. XIV.

man i Registret til »Danmarks Riges Historie«, som dog endnu mere, i hvert Fald end Bibliografien, henvender sig til »den større Almenhed«, kun har fulgt Reglen for saadanne Personer, der nævnes første Gang efter 1536; for Tiden før dette Aar er man gaaet den Vej, som i Leksikonnet er betegnet som den rationelt rigtige. Hvorfor man har sat Skellet ved Aar 1536 (Reformationens Indførelse i Danmark??), er mig ikke klart; det varede dog over 100 Aar, før man i de højere Samfundslag begyndte at bruge de mere almindelige Fadersnavne som Slægtsbetegnelse, næsten 300 Aar, før denne Navneskik blev gjort obligatorisk (Forordning af 30. Maj 1828), og endnu meget længere, før den kunde siges at være ført ud i Livet. Personalhistorisk Tidsskrifts nuværende Registrator skelner mellem »Landboer« og andre, saaledes at de sidste er sat paa Fadersnavnet indtil omtrent Aar 1700, Landboerne indtil 1828; dog er der for begge Klasser gjort Undtagelser, naar det af Teksten kunde ses, at -sen Navnet er et virkeligt Slægtsnavn og ikke blot et Fadersnavn (antagelig ogsaa omvendt). I andre Værker har man fulgt andre Regler under Hensyn dels til Indholdets mere eller mindre videnskabelige Karakter, dels til, om Emnet væsentlig tilhører ældre eller nyere Tider og med Rette; i det foran nævnte »Harsyssels Diplomatarium« vilde det være meningsløst at opføre Personer uden Slægtsnavn paa Fadersnavnet, medens det f. Eks. i et Memoireværk fra Tiden omkring 1800 vilde være Pedanteri, om man, fordi der forekommer enkelte Almuesfolk, vilde anstille Overvejelser over, hvorvidt de rettest burde føres paa For- eller Efternavn.

I øvrigt skal jeg henstille til Overvejelse, om det ikke ofte vilde være en Nemhed for dem, der bruger et Register, at Personer uden Slægtsnavn samles i en Gruppe for sig, maaske med Underinddelinger efter Stand eller Tid.

Ogsaa med Hensyn til s a m m e n s a t t e N a v n e følger der forskellige Principper. I Biografisk Leksikon¹⁾ har man valgt »den Regel, at Slægtens oprindelige Navn er det afgørende, saa at f. Eks. Bille-Brahe henføres til Bille, Paludan-Müller til Müller. Til Vejledning erindre man, at i adelige sammensatte Navne det første, i borgerlige derimod det sidste som oftest er Hovednavnet. Henvisninger tænkes desuden i visse Tilfælde anvendte for at lede paa rette Spor. De sammensatte Navne holdes samlede for sig efter de enkelte Navne, hvilket bedst forstaas ved et Eksempel: Personer af Navnet Paludan-Müller opføres ikke som i Erslews bekendte Forfatterleksikon midt imellem andre af Navnet Müller, men bag efter disse.« I Bibliografien har man derimod fort a l l e

¹⁾ Forord S. XIII.

sammensatte Navne under den første Del af Sammensætningen, f. Eks. Paludan-Müller efter alle Personer af Navnet Paludan. Dette forekommer mig i hvert Fald naturligt, naar man ved -s en Navnene har valgt den »populære« Regel; og i det hele er jeg, selv om jeg som gammel Genealog har min Sympati paa den modsatte Side, tilbøjelig til af Hensyn til Brugerne at anbefale Bibliografiens Regel fremfor Leksikonnets om »Hovednavnet«, der vel for Resten rettere burde hedde Stamnavnet. Hvad er f. Eks. Hovednavn i Krag-Juel-Vind-Frijs? Slægtens Stamnavn er Vind, men det, der bruges »til daglig«, er Frijs¹⁾; »Grev Emil Frijs«, Konseilspræsident 1865—70, findes da ogsaa i Registret til Danmarks Riges Historie og formodentlig forskellige andre Steder under »Friis«. Navnet er en af Undtagelserne fra Reglen om, at Stamnavnet i adelige sammensatte Navne er Nr. 1, og med forholdsvis lige saa faa Undtagelser kan man opstille den Regel, at Stamnavnet i borgerlige Dobbeltnavne er uden Interesse — en ganske naturlig Følge af den Maade, hvorpaa disse er opstaaede. De adelige er optagne i Henhold til et Patent for at skelne mellem Hovedlinier af samme Slægt (Danneskiold-Samsøe, D.-Laurwigen og D.-Løvendal; Wedell-Wedellsborg og Wedel-Jarlsberg) eller ved Overtagelsen af Majorater (Bille-Brahe-Selby, Zytphen-Adeler) eller ogsaa uden dette for at bevare Mindet om en Slægt, der er udgaaet paa Mandsiden (Brockenhaus-Løwenhielm). De borgerlige hidrører derimod før Navneloven af 22. April 1904 i hvert Fald i det overvejende Antal Tilfælde fra, at vedkommende uden Bevilling eller anden Formalitet har sat en Bindestreg mellem et af sine Fornavne (i Reglen et mødrene Slægtsnavn, men undertiden et ganske vilkaarligt) og sit oprindelige Efternavn, og hvorfor? Fordi det sidste hører til dem, der »egentlig intet Navn er« eller til de meget almindelige Navne, der bæres af mangfoldige Slægter (Mourier-Petersen, Budde-Lund)²⁾. I enkelte af den Slags Navne er de 2 Led slaaet helt sammen (Waagepetersen, Blicherolsen); men heller ikke for de andres Vedkommende er der, det jeg da skønner, vundet noget ved at konstatere, at vedkommende Familie er en Gren af »Slægten Petersen« o. s. v.; der er dannet en ny Slægt, og dennes Navn er

¹⁾ I Familien Brockenhaus's 2 Hovedlinier, B.-Løwenhielm og B.-Schack, gaar det ligesaa, selv om Stamnavnet ligeledes bruges, men kun i Forening med det tilknyttede.

²⁾ Jeg vil dog værgе mig mod den Mistanke, at jeg skulde sympatisere med Systemet, men jeg finder i alt Fald det forstaaeligere end, at Folk, der har et virkeligt Slægtsnavn, pynter sig ved at slaa det sammen med et andet, maaske noget »fornemmere« — uden vægtig Grund. Som en saadan vilde jeg f. Eks. regne, at sidste Mand af en Slægt ønsker at faa dennes Navn ført videre af en kognatisk Descendent; men det bør da ske efter Bevilling og Stamnavnet bør staa først.

det mest praktisk at opføre under Navnets første Bogstav. Upraktisk er det ganske vist, naar Slægten paa denne Maade spaltes som f. Eks. Falbe-Hansen og Clod-Hansen, Holten-Nielsen og Busck-Nielsen, der stammer fra Halvbrødre; men til at fastslaa Sammenhørigheden hjælper det kun lidt at opføre dem begge under Hansen og Nielsen. I nyere Tid er der opstaaet en ny Klasse borgerlige Dobbeltnavne, hvis sidste Led er taget fra Hjemstavnen (Jensen-Sønderup, Kristensen-Randers), og her passer Reglen ikke, at det oprindelige Navn kommer sidst; men det bekræfter kun den Sætning, at Antallet af Slægter, for hvis Skyld der er Grund til at bryde sit Hoved med, hvad der er Stamnavnet, er saa ringe, at det kan lades ude af Betragtning. Er Stamnavnet et virkeligt Slægtsnavn og ikke det første i Rækken, bør det dog rettest optages paa sin Plads i Registret med Henvisning til det sammensatte Navn.

En særlig Klasse Dobbeltnavne tilhører franske adelige Familier, der er indvandrede dels efter det Nantiske Edikts Ophævelse (af et i sin Tid ret stort Antal er vistnok kun le Sage de Fontenay tilbage her i Landet), dels under den store Revolution (le Normand de Bretteville, de Sérène d'Acqueria). Omvendt af hvad der er Reglen paa Dansk, er det her den sidste Del, der bruges i daglig Tale; men til at opstille en særlig Regel for deres Skyld synes der saa meget mindre at være Anledning, som den første Del er Stamnavnet, den sidste antaget efter en Besiddelse.

I Bibliografien er anført en Regel (som ogsaa er fulgt i Leksikonnet og formodentlig overalt) nemlig, at der ikke tages Hensyn til Præpositioner og Artikler, med mindre de skrives i eet med Navnet; de Coninck, du Plat, von der Weyde og la Cour skal altsaa søges under C, P, W og C, von Dernath (skønt det oprindelig hed von der Nath) under D. Reglen kan (ligesom den om de sammensatte Navne) udtrykkes saaledes, at Navnets Plads i Registret bestemmes af det første »store« Bogstav, eftersom vi her hjemme altid skriver saadanne Smaaord med »lille«¹⁾.

Giftede Kvinder med eget Slægtsnavn er der vistnok Enighed om indtil omkring Aar 1700 at føre under dette, senere under Mandens med Henvisning til Pigenavnet, saafremt dette da har nogen Interesse.

Fremmede fyrstelige Personer indføres i Biogr. Leksikon, Bibliografien og de fleste Registre ligesom vort eget Kongehus's Medlemmer under deres Døbenavne, ikke under deres Landes (Albert af Orlamünde under Albert, Bernhard af Pløn under Bernhard); men denne Regels Formaalstjenlighed forekommer

¹⁾ Modsat i Sverig, hvor man f. Eks. skriver baade De la Gardie (Præposition, fransk) og De Geer (Artikkel, hollandsk) og anbringer Navnene under D.

mig noget tvivlsom. »Landets« Navn (det burde vel rettere hedde »Husets«) er jo dog ret beset ogsaa et Slægtsnavn og kan staa paa egne Ben, hvad Fornavne ikke altid kan. Hvor mange kender Fornavnene paa »Vores Hertug af Württemberg«, som Christian V i sine Dagbøger kalder Føreren for de danske Auxiliærtropper i Sømagternes Sold 1689—98? eller paa Enkefystinden af Ostfriesland, der som Dronning Sophie Magdalenes Søster tog Ophold i Danmark? eller blot paa Hertugen af Augustenborg og Prinsen af Nør i 1848? De har alle 4 spillet en Rolle herhjemme, og alligevel mindes jeg kun yderst sjældent at have set dem nævnt ved deres Døbenavne. Mon Grunden til alligevel at vælge det sidste skulde staa i Forbindelse med Vanskeligheden ved at afgøre, om f. Eks. for en Prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg Nr. 1, 2, 3 eller 4 af Navnets Led eller maaske Oldenburg skal regnes for »Landets« Navn? Holder man sig til »Huset«, kan man følge Reglen om de sammensatte Navne. Ogsaa for den danske Kongeslægts Vedkommende forekommer det mig, at praktiske Hensyn taler for at samle alle Medlemmer i en Gruppe for sig i Stedet for at sprede dem over hele Registret.

En *I n d d e l i n g a f N a v n e n e i G r u p p e r* vil i det hele ofte lette Brugen (jfr. ogsaa ovenfor under Personer uden Slægtsnavn). I en Slægtshistorie kan man f. Eks. skelne mellem 1) Slægtens egne Medlemmer, 2) indgiftede Personer og 3) andre; i et Regiments eller et Lavs Historie kan man udskille Regimentets eget Personale, resp. Lavets Medlemmer. I »Harsyssels Diplomatarium« er »Adelige«, »Prælater« og »Borgere og Bønder« holdt hver for sig, o. s. v.

Forkortelser kan det for at spare Plads ofte være rigtigt at anvende f. Eks. ved Fornavne (undtagen naar Personen er sat i Registret paa dette), Stilling, Stedsbetegnelser o. l., naar blot man passer paa, at det ikke gaar ud over Tydeligheden. Mulig kunde man blive enig om bestemte Forkortelser, men disse maa da ikke være af den Beskaffenhed, at Brugeren skal slaa op i et andet Register for at se, hvad Navnene betyder i det egentlige. Endel Personer vil være tilstrækkelig betegnede ved deres Forbogstaver og Stilling (Andersen, H. C., Digter; Læssøe, W. H. F. A., Oberst). For Personer, der er velkendte under eet af deres Fornavne, kan det endog være formaalstjenligt at udelade de andre, især naar Efternavnet hører til de meget almindelige og »Kaldenavnet« ikke er det første; Historikeren, Professor Peter Edvard Holm vil f. Eks. være kendeligere som Holm, Edv., end som Holm, P. E.

Af *tekniske Detailler* turde det være velkendt, at *f.* og *ff.* efter et Sidetal betyder, at Navnet ogsaa forekommer paa næste Side, henholdsvis paa 1 eller flere følgende Sider, 2 Tal med

en Bindestreg imellem, at det forekommer hyppigt paa de mellem-liggende Sider. At man ved en Asterisk * foran Sidetallet kan angive det Sted, hvor en Person omtales udførligt, ved en Indeks foroven til højre (137³), hvor mange Gange Navnet forekommer paa Siden, og ved et „ for neden til højre, at det findes i en Fodnote, er Finesser, som kan være ganske nyttige, men som kræver megen Tid og Omhu baade ved Udarbejdelsen og ved Korrekturlæsningen.

Efter denne Diskussion af Problemets forskellige Sider skal jeg slutte med en kortfattet Oversigt over, hvad der i Overensstemmelse med mine ovenfor udtalte Meninger bør iagttages ved Udarbejdelsen af et Register — en Huskeseddel for dem, der, efter at have gennemlæst Diskussionen med Kritik, har dannet sig en Mening om, hvorledes Direktiver og Regler skal tilpasses paa deres særlige Tilfælde.

Grundprincippet bør være, at man under Arbejdet bestandig har for Øje, at de, til hvis Brug Registret er bestemt, let og sikkert kan se, om og da hvor i Værket der findes Oplysning om de Personer eller Slægter, som de interesserer sig for.

Foran et Register er det nyttigt at sætte en kort Forklaring af de Regler, der er anvendt ved Udarbejdelsen og som ikke følger af sig selv.

I Registret optages kun de Navne, om hvilke man efter omhyggelig Overvejelse af hvert enkelt Tilfælde skønner, at der er Rimelighed for, at nogen vil slaa dem op i Værket, og at den, der gør det, vil finde Oplysninger af Interesse. Andre Navne udelades; dog bør man hellere tage for mange Navne med end for faa.

Personerne bør man tilstræbe at betegne netop saa udførlig, at den søgende for hver af dem kan se, hvem det drejer sig om. Som Minimum kan kræves, at Registratør herved har benyttet de Oplysninger, der findes i Tekst og Noter, men det er ønskeligt, at han er saa meget Personalhistoriker, at han, hvor det gøres fornødent, kan supplere dem i det angivne Omfang. For Personer, der omtales uden Slægtsnavn, er det ønskeligt, om man kan tilføje, hvilken Slægt de hører til.

Navnens Stavemaade retter sig i Skrifter, hvor der for Navnene er gennemført en bestemt Retskrivning, efter denne, i andet Fald er det Registratørs (Redaktionens) Sag, hvorved iagttages: at nulevende Personers Navne skrives saaledes, som de selv staver dem, at der for endnu blomstrende Slægters Navne ligeledes anvendes den Stavemaade, som Slægten selv bruger, og at der for gamle bekendte Slægtsnavne benyttes den traditionelle Stavemaade. Det anbefales i det hele at tage Hensyn til, at vore

Personnavnes Retskrivning gennemgaaende er ret gammeldags, for mange Slægtsnavnes Vedkommende uortografisk.

Ordningen af Registret sker alfabetisk og, hvor Efternavne haves, efter disse. Fra den alfabetiske Ordning kan der være Grund til at afvige, for til Lettelse for Brugerne at samle enslydende Navne i Grupper, især naar man kan skønne, at Tekstens Stavemaader er vilkaarlige eller ukorrekte. — Til Efternavne taler praktiske Hensyn for at regne oprindelige Fadersnavne (Navne paa -sen), dog ikke ved Publikationer, især videnskabelige, hvor man maa gaa ud fra, at -sen Navnene er virkelige Fadersnavne, der endnu ikke er blevne til Slægtsnavne. — Sammensatte Navne er det praktisk, ligesom det maa siges at være forsvarligt, altid at sætte paa det første Navn i Sammensætninger, selv om det ikke er Slægtens Stamnavn. Dette gælder ogsaa Navne af fremmed Oprindelse, der ikke er knyttede sammen med Binde-streg, men med et de, von eller lign. Til Artikler og Præpositioner tages i det hele kun Hensyn, naar de skrives i eet med Navnet. Reglen kan derfor ogsaa udtrykkes saaledes, at Pladsen i Registret bestemmes af Navnets første store Bogstav. — Fyrstelige Personer er det almindeligt at sætte paa Døbenavnet; mest praktisk forekommer det mig at sætte fremmede Fyrster paa deres Hus's (Land's) Navn, og ligeledes at samle det danske Kongehus's Medlemmer i en Gruppe for sig.

Giftte Kvinder sættes for Tiden indtil omtrent 1700 paa deres eget Slægtsnavn, senere paa deres Ægtefælles.

Henvisninger bør benyttes overalt, hvor der kan være Tvivl om, hvor vedkommende skal søges; Sparsommelighed er her ikke paa sin Plads.

En Inddeling af Navnene i Grupper kan ofte være formaalstjenlig.

I Tilslutning til foranstaaende skal jeg endnu give nogle Anvisninger til Udarbejdelsen af Registre, saaledes som den efter min Erfaring foregaar lettest og sikrest:

1. Til Registrering benyttes Rentryk (»Udhængsark«), ikke Korrektur, da Rettelser og Ombiækning kan give Anledning til Fejl, især i Sidetallene.
2. Samtidig med at man gennemgaar Teksten for at bestemme, hvilke Navne der skal medtages, afmærker man disse.
3. Navnene skrives ud med vedføjet Sidetal, hvert Navn paa sin Seddel, idet man passer at betegne dem saaledes, at Personer med samme eller lignende Navn ikke sammenblandes.
4. Sedlerne ordnes alfabetisk.
5. Alt, hvad der vedrører samme Person, samles paa een Seddel;

de Sedler, som ikke skal medtages, udskydes, men for Kontrollens Skyld er det bedst at opbevare dem, indtil Registret er rentrykt.

6. De for Personernes Bestemmelse nødvendige Data tilføjes.
7. Det hele gennemgaaes kritisk for at sikre sig, at alt stemmer med Arbejdets Plan.
8. Sedlerne nummereres og Trykningen foregaaer efter disse for at undgaa de Fejl, der følger med enhver Afskrivning.
9. Arbejdet bør, for at det kan foregaa med tilbørlig Ro uden at forsinke Bogens Udgivelse, gaa Haand i Haand med Rentrykningen. Ved Værker, der udkommer i Hefter, bør man forud for Trykningen af sidste Hefte have fremmet Registerarbejdet med de foregaaende saa meget som muligt.

En Hovedbetingelse for et Registers Brugbarhed er dets *Nøjagtighed*, og Udarbejdelsen kræver derfor en ret anspændt Opmærksomhed. Maaske vil derfor nogen spørge: Er Registrator tvungen til at gøre hele Arbejdet selv, eller kan han »tage Hjælp til det grovere«? Jal vilde jeg dertil svare, man har ganske vist en Anekdote om, at Matematikeren Jérôme de Lalande ved Udregningen af sin bekendte Logaritmetabel som Hjælpere benyttede Parykmagere, som netop paa den Tid var bleven brødløse, fordi det under Revolutionen igen var bleven Brug at bære eget Haar. Men — matematiske Beregninger stilles saaledes op, at man kan kontrollere (gøre Prøve paa) Resultatets Rigtighed, og det kan man ikke gøre ved et Register. Alligevell lad gaa! naar blot man er absolut klar over, at *k u n e e n k a n h a v e A n s v a r e t* for hele Arbejdet. Man kan, efter at have afmærket de Navne, der skal med, lade en paalidelig »Parykmager« skrive dem ud paa Sedlerne. Men det kan ikke gøres uden Kontrol, og bagefter kræver Sammen dragningen og den videre Behandling et saa betydeligt Arbejde, at det bliver et stort Spørgsmaal, om ikke baade Registret og Registrator selv havde staaet sig ved, at han havde gjort Arbejdet alene. Bedst lader det sig gøre at bruge Hjælp, hvis Registrator er Forfatteren selv eller er Medarbejder, for hvem hver enkelt af de forekommende Personer f. Eks. gennem Korrekturlæsning er saa at sige en personlig bekendt. Hvad der derimod altid er fortræffeligt, er, om man kan faa kyndig Hjælp til den sidste, kritiske Gennemgang, før Registret gaar i Trykken, og ligeledes ved Korrekturlæsningen, der som Følge af Emnets Beskaffenhed kræver særlig Agtpaagivenhed og Forstaaelse.

Til Afslutning maa jeg have Lov til at henvende en Bemærkning til dem, der enten som Arbejdere eller Arbejdsgivere har særlig

Interesse for det i Artiklen fremdragne Spørgsmaal. De vil forhaabentlig have faaet det Indtryk, at det at udarbejde et 1ste Klasses Register ikke er noget, som er lige at løbe til: det kræver Tid og det kræver Kundskaber, men Tid er Penge, og Kundskaber er en opsparet Kapital, som har Krav paa at blive forrentet og afdraget; vil man til et Standardværk have et Register, der svarer dertil, maa man derfor være forberedt paa at ofre noget paa dette Register. Men Hensigten med Afhandlingen er ikke at forbeholde Retten til Register for Standardværker. Ogsaa beskednere historiske og topografiske Arbejder har deres Berettigelse, ogsaa for saadanne Værkers Vedkommende kan et Register være til Nytte selv for Videnskaben, forudsat at det er udarbejdet med Nøjagtighed og Omtanke; og de, der paatager sig dette Arbejde, vil forhaabentlig ogsaa kunne have Gavn af at gøre sig bekendt med de her opstillede Principper og deres Begrundelse, for saa at overveje, hvorledes de bedst skal gribe Sagen an. De vil have set, at der paa flere Steder netop ogsaa er tænkt paa deres særlige Forhold.

II. Haandskrevne Personregistre paa det Kongelige Bibliotek.

Det er aabenbart først efterhaanden, som den historiske Litteratur og maaske ogsaa dens Publikum er vokset til, at Registrenes Betydning ret er gaaet op for Forfattere og Udgivere. Ganske vist kan man finde Register saa langt tilbage som i Pontoppidans »Den danske Atlas« (1763—81) og maaske endnu længere; men for Historisk Tidsskrift begynder Registerne først med 3die Række, samlet for alle 6 Bind, for derefter at fortsættes Bind for Bind. I nyere Tid er det blevet almindeligt at medgive ikke blot Tidsskrifter og Samlinger, men i det hele tidshistoriske, topografiske og specialhistoriske Publikationer Register. Jeg skal blot nævne Danmarks Riges Historie, Traps Danmark, 3. Udgave, Edv. Holms Danmark-Norges Historie 1720—1814 og de mange betydelige Memoireværker og Brevsamlinger, der har set Lyset i de senere Aar. Men i andre Værker, til Dels saadanne, hvor man nødigst savner dem, findes de ikke. Jeg skal derfor henlede Opmærksomheden paa, hvad der ikke turde være almindelig bekendt for alle interesserede, at der paa det Kongelige Biblioteks Læsesal til Afbenyttelse for de besøgende er henstillet **h a a n d s k r e v n e R e g i s t r e** til nogle Værker, i hvilke trykte Register savnes, nemlig:

1) Etatsraad, fhv. Kontorchef i Krigsministeriet A. P. Møllers Register til Erslews Forfatterleksikon; det indeholder

dog ikke alle i Værket forekommende Navne, men foruden Forfatterne kun »de til dem ved Slægtskabsbaand knyttede Personer«. Tallet løber alligevel op til omtrent 40,000, eftersom Erslew jævnlig gaar ret vidt i sin Redegørelse for Slægtskabsforholdene, og da Oplysningerne for en stor Del er tilvejebragt ved en omfattende Brevveksling, findes der iblandt dem mangfoldige, ellers utilgængelige, genealogiske Data.

2) Sammes Hovedregister til de af Chr. Bruun, O. Nielsen og A. Petersen udgivne, som Prof. Edv. Holm engang har kaldt dem, forbavsende righoldige »Danske Samlinger«.

3) Pastor H. V. Olsens Navne- og Sagregister til »Samlinger til Fyens Historie og Topographi«.

4) Sammes Register til det i »Copenhagen und Leipzig« 1738—47 udkomne »Dänische Bibliothec«.

5) Sammes Hovedregister til Suhms »Samlinger til den danske Historie« (1779—95).

Til de under 2) og 5) nævnte Samlinger findes der Registre i de enkelte Bind, men ved Brugen er det jo en stor Lettelse at slaa op i eet Register i Stedet for i 6 eller 12.

Til disse er der i den seneste Til kommet:

6) Oberstlt. Joh. Lessers Personregister til Brickas »Dansk biografisk Leksikon«, efter hans Død 1916 skænket Biblioteket af hans efterladte. Det omfatter alle i Leksikonnet forekommende Personnavne, i alt op imod 140,000, og er da ogsaa indbundet i 4 Folianter. Der er herved lukket op for meget, som ellers i Hovedsagen vilde ligge hen som en død Skat, idet Leksikonnets Artikler om en Mængde lejlighedsvis forekommende Mænd og Kvinder indeholder Oplysninger, som man vanskelig eller slet ikke finder i andre trykte Kilder.

7) Pastor S. V. Wibergs Personregister til hans »Almindelig dansk Præstehistorie«, renskrevet af afdøde Lærer A. Petersen, Valløby, skænket af Overretssagfører Paul Hennings paa Foranledning af nærværende Artikkell.

Stud. mag. Kai Uldall arbejder paa et Seddelregister til »Kjøbenhavns Adresse-Contoirs Efterretninger« hvoraf er udarbejdet Register for 1759, 60, 63, 78 og 87. (Jfr. Hr. Uldalls Artikkell i »Dansk Adel og Borgerstand« Nr. 11/1917).

Hverken paa Universitetsbiblioteket eller i Rigsarkivet findes der, saa vidt jeg har kunnet faa at vide, haandskrevne Registre til trykte Værker. Derimod er det ikke usandsynligt, at der findes nogle i privat Eje, enten hos Udarbejderne selv eller hos andre, der ved Arv eller Køb er kommet i Besiddelse af dem. Jeg skal tillade mig at henstille til ærede vedkommendes velvillige Overvejelse nu eller senere at lade Registrene havne i Biblioteket til Gavn og

Glæde for den historiske, specielt personalhistoriske Forskning. Personalhistorisk Tidsskrifts Redaktion vil ogsaa gerne modtage Meddelelse om saadanne Register, som Medlemmer af dets Læsekreds allerede nu kan faa Lov til at laane.

Maaske denne Artikkel ogsaa giver Stødet til, at en og anden kunde faa Lyst til at anvende sit Otium paa lignende almenyttigt Arbejde. I saa Fald turde der særlig være Grund til at fæste Opmærksomheden paa det berørte Savn af Register til Historisk Tidsskrifts 2 ældste Rækker. Det vilde ogsaa være særdeles nyttigt at faa et Sidestykke til Otto Bergstrøms Register til Anreps »Svenska Adels Ättartaflor«, der indeholder de i Værket forekommende, men ikke »såsom medlemmer af introducerad ätt angifna personer, födde med ättens namn«, altsaa navnlig Personer, som ikke hører til den svenske Adel, men enten er Ascendenter til eller gifte med svenske adelige¹⁾. Og maaske endnu kærkomnere vilde et Register være over dem af den gamle danske Adels Mænd og Kvinder, som i deres Levetid intet Slægtsnavn har brugt, henførte til deres Slægt, (jfr. hvad ovenfor Side 6 f. er sagt om saadanne Adelspersoners Betegnelse i et Navneregister). Hvad om »Foreningen til Udgivelse af Danmarks Adels Aarbog« tog disse Opgaver op, foreløbig for de udkomne Bind! Er saadanne Register først udarbejdede, skulde man ikke tro, at det vilde være vanskeligt henholdsvis for Den danske historiske Forening og for Adels-Aarbogs Foreningen at faa de fornødne Midler til Raadighed til at lade dem trykke.

I Tilknytning hertil skal jeg gøre opmærksom paa nogle rent praktiske Hensyn, som ikke har været tagne ved alle de nævnte haandskrevne Register, men som ikke er uden Betydning.

Formatet maa hellere være *K v a r t* end *Folio*, for at Registeret i Læsesalens Haandbibliotek kan stilles paa samme Hylde som selve Værket. Arkene (Halvarkene) bør, før de beskrives, af Hensyn til Indbindingen *s a m l e s i L æ g* paa 6 Ark, og, hvad der af samme Hensyn er endnu vigtigere, man bør paa den indvendige Side *l a d e s t a a e n M a r g e n* paa c. 2 cm; undlades dette, fordyres Indbindingen ganske uforholdsmæssigt. Endelig bør de skrives med *N o r m a l b l æ k* paa *N o r m a l p a p i r*, for at det store Arbejde ikke om nogen Tid skal være ødelagt.

Endnu skal jeg omtale et haandskrevet Arbejde, der ligesom Oberstløjtnant Lessers for nylig er skænket til Biblioteket og som, om det end ikke er noget egentligt Register, dog paa lignende Maade kan komme Forskningen til Nytte. Det skyldes Oberst

¹⁾ Ogsaa Udlændinge, bl. a. adskillige Danske.

P. F. R i s t, som, da han i yngre Aar i sin Provinsgarnison anvendte en stor Del af sine Fritimer til historisk Læsning, skrev alle de O f f i c e r s n a v n e, som han stødte paa, ud paa Sedler og foruden Navn og Henvisning til Kilderne opnoterede en Del Uddrag af de fundne Oplysninger om vedkommende Officers Slægts-, Tjeneste- og andre Livsforhold. Alle Data om samme Person er samlede paa een Seddel.

Oberst Rist har til forskellige Tider med kammeratlig Elskværdighed stillet Samlingen til min Raadighed ved Udarbejdelsen af Artikler til Biografisk Leksikon og lignende Arbejder, og jeg kan ikke noksom paaskønne den Hjælp, jeg har haft af den Kyn-dighed og Nøjagtighed, hvormed de er affattede. Paa Biblioteket, hvor man har Adgang til de paa Sedlerne anførte Kilder, vil Samlingen være et ypperligt Supplement til Overstlojtnant J. C. W. H i r s c h's samme Steds opstillede, i Personalhistorisk Tidsskrift jævnlig citerede »Fortegnelse over danske og norske Officerer m. fl. 1648—1814«. Man vil paa Rist's Sedler bl. a. finde Henvisninger til en Mængde ældre historiske Værker, hvor man ellers ikke let vilde falde paa at søge og til hvilke der maaske ikke findes Register. Men man maa erindre, at Optegnelserne slutter med Aar 1888, da Rist, efter at være forsat til Kjøbenhavn, kom ind paa at gøre sine historiske Interesser frugtbringende paa andre Maader. Heldigvis er det jo i vor Tid blevet almindeligere at medgive historiske Publikationer mere eller mindre udførlige Register; men for Resten vilde ogsaa en Fortsættelse af Rist's Samling være en ud-mærket Opgave for den, der har Tid og Lyst dertil.
